

باسمه تعالی

معجزه کارت سوخت در کنترل مصرف بنزین

آذرماه ۱۴۰۳

معجزه کارت سوخت در کنترل مصرف بنزین

دولت‌ها عمدتاً با هدف کاهش قیمت کالاها، خدمات و هزینه‌های خانوار به گازوئیل و بنزین یارانه پرداخت می‌کنند. در بخش حمل‌ونقل نیز مشابه بخش خانگی و صنعت، سیستم پرداخت یارانه به صورت رایج و ابتدایی به همهی مصارف و به صورت یکسان تعلق می‌گیرد. در این شرایط نه تنها توزیع عادلانه‌ای بین دهک‌های درآمدی مختلف جامعه نیست، بلکه انگیزه صرفه‌جویی نیز از بین می‌رود و این حامل‌ها به کشورهای همسایه که قیمت سوخت بالاتری دارند، قاچاق می‌شود.

در عین حال به علت حجم بالای یارانه و نیاز به تخصیص منابع ارزی فراوان، دولت‌ها امکان تثبیت قیمت این حامل‌های انرژی را ندارند و افزایش عمومی این قیمت‌ها نیز در موارد متعدد منجر به بروز تورم و نیز آشوب‌های اجتماعی در کشورهای مختلف شده است.

در این بین کارت سوخت یک ابزار کلیدی در دست دولت‌ها است تا بتوانند با استفاده از آن ضعف‌های سیستم سنتی پرداخت یارانه را پوشش دهند و همچنین راهکارهای قیمتی-مقداری را نیز پیاده و اجرا کنند. مکانیزم عملکردی کارت سوخت به این صورت است که هر کارت به یک خانوار تعلق می‌گیرد و مقدار مشخصی سهمیه سوخت با قیمت یارانه‌ای در هر ماه تخصیص می‌یابد. لذا در صورتی که خانوار نیاز به مصرف سوخت بیشتر از سهمیه مشخص شده در هر ماه داشته باشد، لازم است سوخت را با قیمت‌های بالاتری خریداری نماید. هر چه قیمت سهمیه دوم تفاوت بیشتری با سهمیه اول داشته باشد، اثر صرفه‌جویی و مهار قیمت بیشتر می‌شود. اجرای این طرح می‌تواند منجر به نتایج زیر شود:

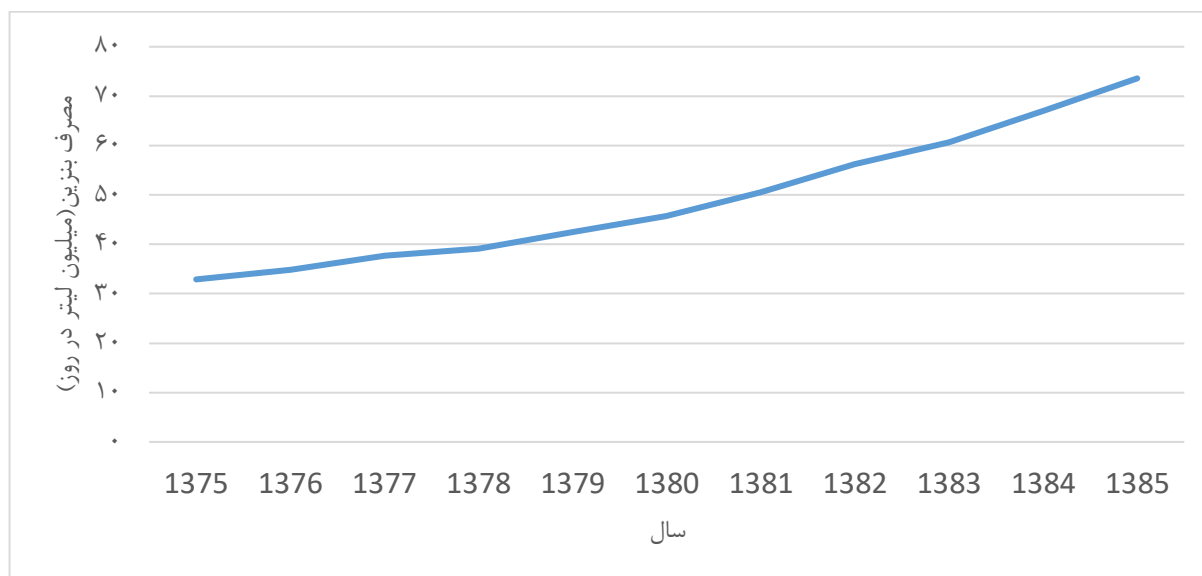
هدفمند کردن یارانه: اعطای کارت سوخت به هر خودرو این امکان را برای دولت فراهم می‌کند تا یک نظام دو یا چند نرخ را برای قیمت سوخت در نظر بگیرد. این مساله سبب می‌شود تا افرادی که مصرف بیشتری دارند نسبت به حالت پرداخت یارانه سنتی، از یارانه کمتری برخوردار شوند. همچنین می‌توان به خودروهایی وارداتی و لوکس که مورد استفاده اقشار ثروتمند جامعه است، سهمیه‌ای اختصاص داد تا این افراد با قیمت‌های غیریارانه‌ای هزینه سوخت خود را بپردازند.

افزایش انگیزه برای کنترل مصرف و صرفه‌جویی: اعمال نظام دو یا چند نرخ با استفاده از کارت سوخت سبب می‌شود تا افراد برای آنکه مشمول خرید بنزین با قیمت‌های بالاتر نشوند، مصارف خود را کاهش داده و یا کنترل کنند تا افزایش نیابد. چراکه بخشی از مصارف بنزین توسط خودروهای شخصی قابل جایگزینی با حمل و نقل عمومی است که بهترین ابزار سوق دادن مردم به استفاده از آن‌ها سیاست‌های قیمتی است.

کنترل قاچاق سوخت: بنزین و گازوئیل برخلاف برق و گاز کالایی تجارت‌پذیر توسط افراد است و پایین بودن قیمت آن نسبت همسایگان باعث قاچاق آن می‌شود. استفاده از کارت سوخت میزان سوخت‌گیری با هر کارت حتی با قیمت‌های غیریارانه‌ای محدود می‌شود و همچنین هر تراکنش سوخت‌گیری ثبت می‌شود و این امکان را به دولت می‌دهد تا الگوهای مصرف را رصد کرده و فعالیت‌های مشکوک را شناسایی کند.

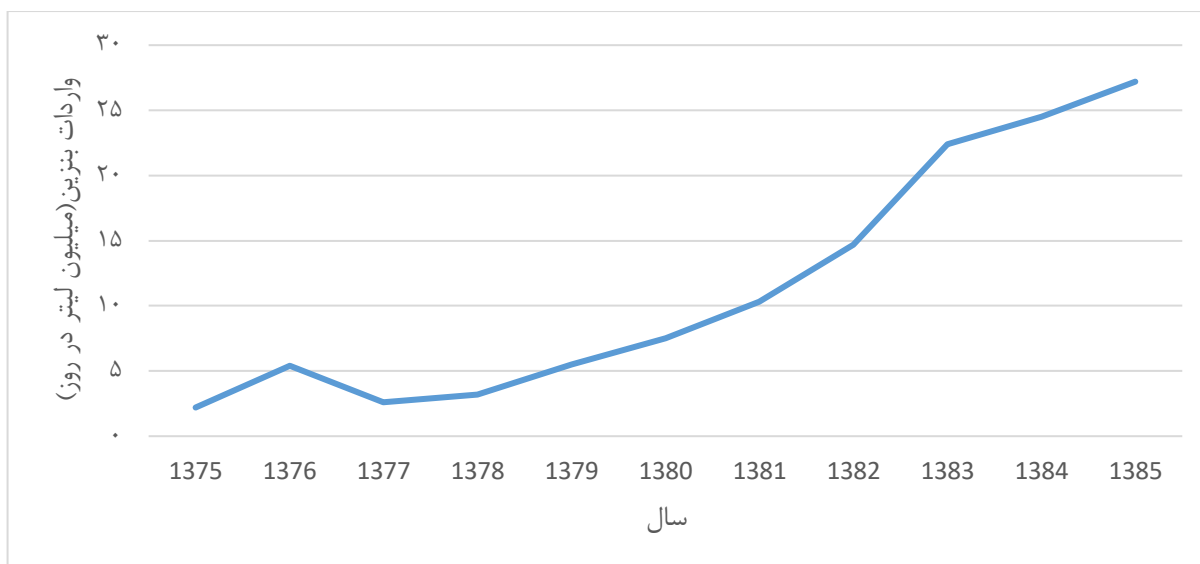
بررسی یک تجربه واقعی

فرآورده‌های نفتی در ایران مانند بنزین و گازوئیل همواره از قیمت‌های یارانه‌ای برخوردار بوده‌اند. با افزایش تدریجی درآمد سرانه و بهره‌مندی خانوارها از خودروی شخصی، مصرف بنزین با شیب بالایی افزایش یافت به طوری که در ۵ سال منتهی به سال ۱۳۸۵، به طور متوسط سالانه حدود ۱۰ درصد بر تقاضای مصرف بنزین افزوده می‌شد که نسبت به دوره مشابه قبلی، حدود ۴ درصد افزایش را نشان می‌داد. نمودار ۱ تقاضای بنزین را در بازه زمانی ۱۰ ساله نشان می‌دهد.

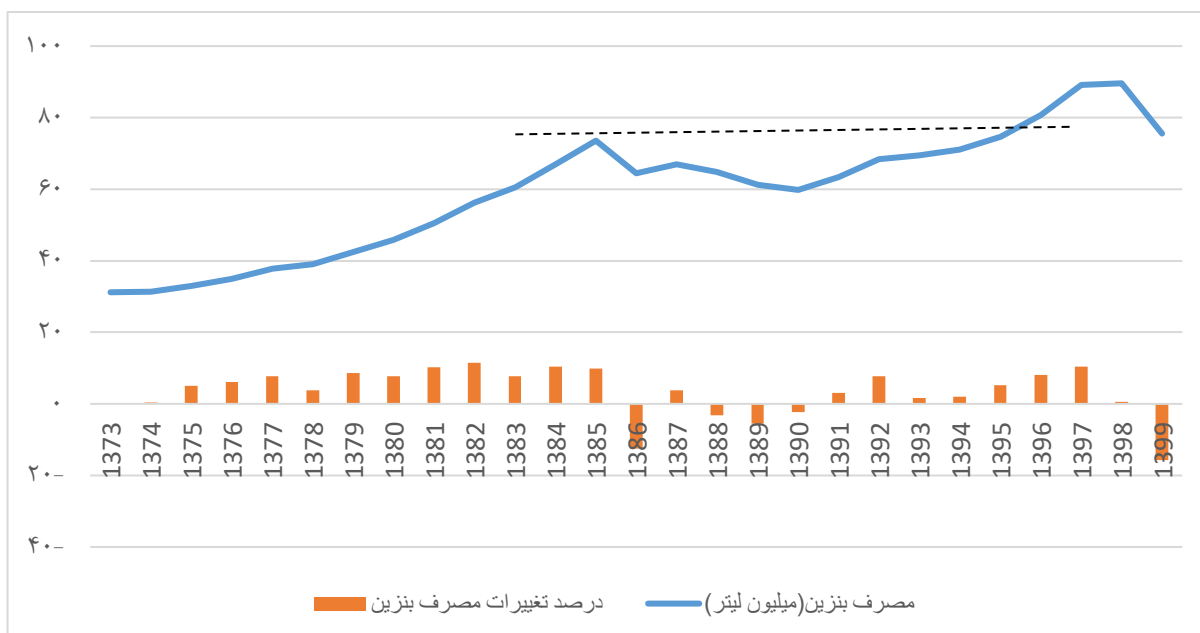
نمودار ۱: میزان مصرف بنزین در ایران قبل از اجرای طرح کارت سوخت

در آن دوره زمانی، محدودیت‌های تولید بنزین در داخل کشور سبب افزایش واردات بنزین به کشور و به تبع آن خروج ارز و کاهش امنیت انرژی شده بود. شکل ۲ روند افزایشی واردات بنزین را نشان می‌دهد:

نمودار ۲: میزان واردات بنزین ایران

علاوه بر واردات بنزین، به دلیل قیمت‌های یارانه‌ای، ایران با مساله قاچاق به همسایگان هم روبه‌رو بود. در آن شرایط با قوت گرفتن زمزمه‌های تحریم فروش بنزین به ایران توسط آمریکا، ضرورت اتخاذ اقدامی از سوی حاکمیت ایران پدید آمد. این اقدام ضمن آنکه نباید موجب افزایش ناگهانی تورم و نارضایتی اجتماعی مردم می‌شد، می‌بایست مصرف بنزین را نیز تا حد قابل قبولی کنترل می‌کرد. بر این اساس کارت سوخت به عنوان یک ابزار سیاستی موثر پیشنهاد و ظرف چند ماه اجرایی شد.

نمودار ۳: میزان مصرف بنزین در ایران قبل و بعد از اجرای طرح کارت سوخت

نمودار ۳ نشان می‌دهد اجرای طرح کارت سوخت سبب شد تا میزان مصرف بنزین در یک دوره ۱۰ ساله افزایش پیدا نکند و نه تنها وابستگی ایران به واردات بنزین قطع شود بلکه به واسطه صرفه‌جویی حاصل شده

ایران به صادرکننده بنزین نیز تبدیل شود. همچنین جدول ۱ نشان می‌دهد با اجرای طرح کارت سوخت، امکان اعمال نظام دو قیمتی برای دولت فراهم شد تا بتواند مصارف مازاد را با افزایش قیمت محدود نماید.

جدول ۱: قیمت بنزین در ایران

قیمت آزاد	قیمت سهمیه‌ای	سال
۴۵		۱۳۸۰
۵۰		۱۳۸۱
۶۵		۱۳۸۲
۸۰		۱۳۸۳
۴۰۰	۱۰۰	۱۳۸۶
۷۰۰	۴۰۰	۱۳۸۹
	۱۰۰۰	۱۳۹۳
۳۰۰۰	۱۵۰۰	۱۳۹۸